

TAMPEREEN KAUPUNKI

HIEDANRANNAN RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS

A: JOHDANTO

28.1.2016

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto.....	1
1.1	Työn tavoitteet ja toteuttaminen	1
1.2	Raportit.....	3
1.3	Maasto- ja arkistotyöt	3

1 Johdanto

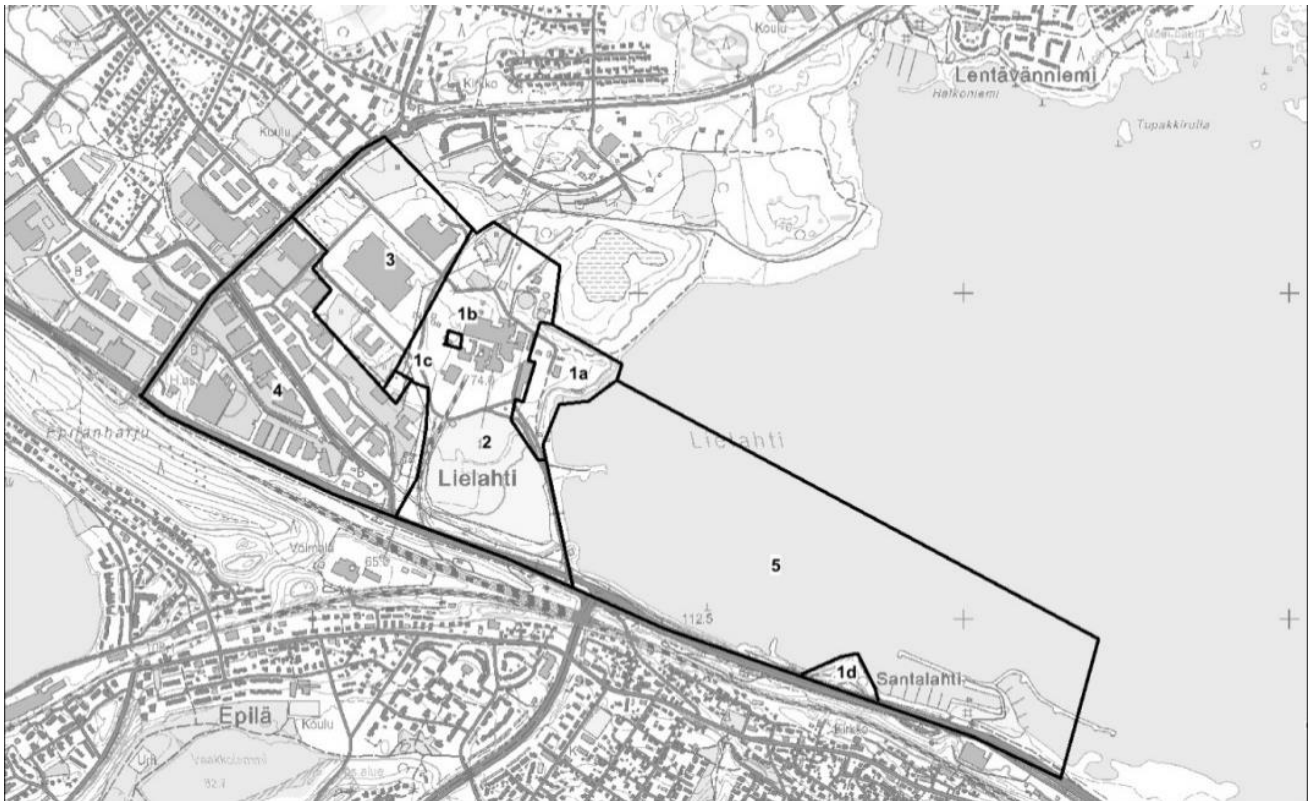
1.1 Työn tavoitteet ja toteuttaminen

Lielahden entisen selluloosatehtaan teollisuusalueen ja kartanon inventointihanke käynnistyi lokakuussa 2015 Tampereen kaupungin tilauksesta. Työn alueella suorittivat Heiskanen & Luoto Oy:n tutkijat Jari Heiskanen ja Kirsi Niukko. Työn valmistumisaikatauluksi asetettiin alustavasti marraskuu, mutta työn osoittauduttua oletettua laajemmaksi, aikataulua venytettiin joulukuun puolelle. Selvitysalue sijaitsee Tampereen kaupungin länsiosassa, kaupungin pääväyliin kuuluvan Vaasantien (Vt. 3.) varressa. Sellutehtaan, kartanoalueen, liikekeskuksen ja tehtaan vesistöalueita käsittävän selvitysalueen uudeksi nimeksi on annettu vuonna 2015 alueen historiaan nojaava Hiedanranta.

Työn tavoitteena oli selvitysalueen maisemahistorian kuvaus, teollisuusalueen ja kartanon ympäristön rakennuskannan inventointi ja kulttuurihistoriallinen arvottaminen sekä suositusten laatiminen alueen rakennuskannalle. Selvitys toimii myös tausta-aineistona vuonna 2016 järjestettävää arkkitehtuurikilpailua varten. Pitkän aikavälin tavoitteena on kehittää vanhan sellutehtaan ympäristöön ja mahdollisesti sen vesialueille yli 10 000 asukkaan asuin- ja työpaikka-alue. Nykyisellään Hiedanrannan alueella ei ole merkittävää asutusta, vaan alue on autioituneen selluloosatehtaan lisäksi 1970-luvun jälkeen rakentuneen liikenteen, teollisuuden ja kaupan suuryksiköiden käytössä. Suunnitelmat asuinalueesta muodostavat selkeän muutoksen, uuden kerrostuman alueen käyttöhistoriassa. Historiallista, alueen pienimuotoista asutusta ovat edustaneet keskiajalta vuoteen 1872 toiminut maakirkkylä/ratsutila, sitä vuoteen 1910 saakka seurannut kartano sekä sen myöhempi hyödyntäminen tehtaan johtajien ja virkailijoiden asuintoimintana.

Rakennusinventointi kohdistettiin Hiedanrannan kulttuurihistorian kiintopisteiden, Lielahden kartanon ja sellutehtaan, rakennuksiin. Selvitysalueeseen kuuluvat nuorempi teollisuusalue ja Lielahden liikekeskus, joiden rakentaminen alkoi 1970-luvulla, on käsitelty osana alueen historiaa, niiden osalta ei ole tehty varsinaista rakennusinventointia. Myös alueen itäosaan sijoittuva Pölkylänniemi, jossa on autioitunut huvilatontti, teollisuustoiminnan jäänteitä ja 1990-luvulla rakennettu huvivenesatama, on jätetty rakennusinventoinnin ulkopuolelle. Alueen näkymissä liikekeskus ja Pölkylänniemi on huomioitu.

HIEDANRANNAN SELVITYSALUE

Hiedanrannan rakennetun ympäristön inventoinnissa huomioitu aluekokonaisuus käsittää Lielahden kartanon (1a), Rusthollin tontin (1b), Nottbeckin kappelin (1c) ja Selluloosatehtaan alueen (2). Rakennetun ympäristön inventoinnin ulkopuolelle jäävät Pölkkylänniemi (1d) sekä kartanon ja tehtaan maille 1970- ja 1980-luvulla rakentuneet teollisuusalue (3) ja Lielahden teollisuuskylä/liikekeskus (4). Pohjakartta MML 2015.

Tässä työssä on noudatettu Tampereen kaupungin laatimaa Hiedanrannan aluejakoa sekä kartano- ja tehdasalueen rakennusten numerointia.

1.2 Raportit

Työn laajuuden, tavoitteiden ja rakennuskannan kerroksellisuuden ja yhteen sulautumisen vuoksi raportteja laadittiin johdannon lisäksi viisi erillistä kokonaisuutta. Osa B käsittää kartanon ja sellutehtaan rakennuskortit. Niistä tehtiin kokonaiskuvan selventämiseksi osat C ja D, jotka sisältävät keskeiset inventointitiedot, arvoalueet, suositukset sekä näkymät taulukko- ja karttamuotoisena aineistona. Tarkastelualueen yleistä taustahistoriaa varten laadittiin osat E ja F, joissa on käsitelty Lielahden kartanon ja tehtaan sekä Hiedanrannan maiseman kehitys ja muutos.

HIEDANRANNAN RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS 2016

A: Hiedanranta 2016, Johdanto

B: Hiedanranta 2016, Selluloosatehtaan rakennuskortit

C: Hiedanranta 2016, Selluloosatehtaan rakennukset taulukkomuodossa

D: Hiedanranta 2016, Liitekartat

E: Hiedanranta 2016, Tehdasalueen kehitys 1913–2008

F: Hiedanranta 2016, Hiedanrannan maisemahistoria

1.3 Maasto- ja arkistotyöt

Aineistonkeruuta varten suoritettiin sekä maastotöitä että arkistotyötä. Noin kolmen kuukauden jaksolla hankkeessa työskennelleet tutkijat tekivät yhteensä 15 kenttäpäivää ja 9 arkistopäivää. Maastotöiden yhteydessä tarkastettiin kartanon ja tehdasrakennusten julkisivut sekä keskeisten rakennusten sisätilat. Lisäksi käytettiin apuna alueesta laadittuja tutkimuksia. Näistä tärkeimpiä olivat Anna Halosen (1999) pro gradutyö sekä Pentti Nurmisen (2012) ja Maija Riikosen (2014) diplomityöt. Rakennuskortteihin ei ole lisätty lähdeviitteitä, vaan lähteet luetellaan työn lopussa. Lielahden tehtaiden – M-Real Oyj:n arkisto käytiin inventoitavien rakennusten osalta läpi syksyn kuluessa. Kaupunginarkistoon siirretty ja alustavasti järjestetty arkisto käsitti laajan kokoelman moninaisia tehtaan ja sen yhdyskunnan historiaa koskevia piirustusaineistoja. Näistä päätarkastelun kohteena olivat tehdasaluetta koskevat suunnitelma- ja rakennuslupapiirustukset. Piirustusaineisto tarjosi kattavan näkökulman tehdasalueen rakentamiseen vuosina 1913–2008. Useimmista teollisuusrakennuksista ja niiden muutoksista löytyi arkistosta alkuperäiset piirustukset. Piirustusaineistoa ei kuitenkaan sen laajuuden ja järjestämättömyyden vuoksi pystytty hyödyntämään täysin,

vaan aineiston tulkinta ja tutkiminen jäi varsin pintapuoliseksi. Aineisto keskittyi teollisuuskauteen, Lielahden tilan rustholli- ja kartanoaika näkyivät piirustusaineistossa yksittäisinä rakennuspiirustuksina, jotka tarjosivat niukasti tietoa kartanoajan rakennusten suunnittelusta. Kartanokauden piirustuksia löytyi lähinnä kartanon päärakennuksesta ja nekin olivat sinikopioita tai myöhempiä osapiirustuksia. Alkuperäistä suunnitteluaineistoa tai tietoja rakennuksen suunnittelusta ei löytynyt. Kartanon muista rakennuksista arkistosta löytyi navetan itäpäättä esittävä pohja- ja julkisivupiirustus. Kaupungin-arkiston lisäksi muita käytettyjä lähteitä olivat Kansallisarkisto ja Tampereen kuva-arkisto.

Selluloosatehdasta edeltäneet Lielahden kartanon ja rusthollin aikakaudet jäivät tässä työssä hyvin heikosti tutkituksi. Muutos rusthollista kartanoksi on kartta-aineiston ja rakentamisen suhteen suurelta osin hämärän peitossa. Ainoa tarkempi, ennen tehtaan rakentamista laadittu kartta, on vuoden 1910 mittauskartta, jossa kartanon pihapiiri rakennuksineen näkyy. Tätä vanhempaa aineistoa edustaa Lielahden rusthollin/kylän isojakokartta v. 1763 sekä v. 1851 uudistuskartta, joka tarjoaa tietoa maisemaan kuuluneen Possijärven historiasta. Valokuva-aineisto oli niukkaa. Nottbeckien ajalta on säilynyt vain vähän kartanoa ja sen rakennuksia esittäviä valokuvia. Jatkossa kartanoajan tutkimuksia olisi ehkä mahdollista täydentää muistelmien, kauppakirjojen ja palovakuutusaineiston pohjalta.

Maastohavainnointi käsitti kartano- ja teollisuusalueen rakennusten lisäksi myös muut maiseman rakenteet: kartanonpuiston ja puutarhan, vanhat tielinjaukset, teollisuusraiteet, kaksi vanhaa laituria sekä vanhan kylätontin alueen ja siihen liittyvän entisen Kraemerin puiston paikan. Hankkeessa tarkasteltiin lisäksi selvitysalueen maisemallista merkitystä osana kaupunginosan ja kaupungin maisemaa, jossa tarkastelun kohteena olivat maisemalliset kiintopisteet ja niiden näkymäyhteydet eri puolille kaupunkia.

Aikataulun puitteissa ei ollut mahdollista tehdä perusteellista sisätilojen inventointia, niihin keskityttiin valikoidusti. Pääpaino oli julkisivujen ja rakennuskokonaisuuksien inventoinnilla. Kartanoalueella sisätiloissa käytiin päärakennuksessa (R1) ja Insinöörikonttorissa (R8). Myös maakellari (R6) voitiin tarkistaa. Tämän vuoksi alueen rakennuskohtaisissa arvoluokituksissa ei ole mainittu muiden rakennusten sisätilojen kulttuurihistoriallisia arvoja. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että niitä ei olisi. Kaikki kartanoalueen rakennukset tulisi ennen sisätiloissa suoritettavia toimenpiteitä dokumentoida huolella. Ennen ympäristön muutoksia ja kunnostuksia tulisi suorittaa puisto- ja puutarhainventoinnit. Olemassa oleviin puistorakenteisiin ja vanhaan puutarhaan puututtaessa sekä puutarhurin mökin paikan suunnittelussa tulisi ottaa huomioon alueen vanhat käytöt sekä rakennuskortteihin merkityt suositukset.

Tehdasalueella sisätilojen havainnoinnissa keskityttiin tilojen suuriin rakenteisiin, kuten tilajakoon ja kantaviin rakenteisiin. Teollisuusrakennusten osalta sisätiloja koskeva arvottaminen suoritettiin. Monin paikoin tilat olivat

28.01.2016

---

jo tyhjiä, niihin kuuluneet koneet ja säiliöt on purettu. Tehdastilojen ja sisätilojen purku alkoi sellutehtaan lopettamisen jälkeen vuonna 1985. Sellutehtaan lopettamisen jälkeen tiloja on muutettu mm. varastokäyttöön. Purkutöiden yhteydessä osa rakennuksista on tuhoutunut pahoin, kuten spriiitehtaan (R29) siipirakennus ja Voimalan (R20) uusin rakennus. Alkuperäisiä tai teollisuustiloja koneineen on tehtaassa säilynyt äärimmäisen vähän. Sisätiloista huomattavimmat olivat Birger Federleyn (suunnittelijana 1913–1932) suunnitteleman keittämön (R27) tilat, valkaisuosaston (R15) vanha kaarihalli vuodelta 1929 ja voimalan (R20) vanhin osa, konehuone vuodelta 1914. Lisäksi yksittäisistä alueen rakennuksista tärkeimpiä olivat 1923 ja 1951 suunniteltu Instrumenttiosasto (R12).

Kaikki inventointitiedot vietiin rakennuskohtaisiin kortteihin, osa B, jotka Kirsi Niukko työsti tilauksessa mainittujen teemojen pohjalta. Rakennustiedoissa mainitaan rakennusten käytöt, suunnittelija, rakennusvuodet, ominais- ja erityispiirteet, tyyli ja materiaalit. Lisäksi kerrotaan laajemmin rakennuksen historiasta. Rakennustietojen jälkeen tulee osio, jossa määritellään rakennuksen kulttuurihistorialliset arvot. Liitesivuilla on sekä nykytilaisia että historiallisia valokuvia ja piirustuksia. Aineiston pohjalta laadittiin lisäksi taulukko, osa C, joka antaa kokonaiskuvan rakennusten kerrostumista, suunnitelmista ja arvoista. Alueen historiasta, maisemista ja kerrostumista ja arvoista laadittiin myös karttasarja, osa D.

Jatkossa alueelle suositellaan syventävää selvitystä ja arvokkaampien rakennusten ja rakennuskokonaisuuksien sekä sisätilojen dokumentointia, minkä yhteydessä nyt keskenjäänyttä aineistojen läpikäyntiä voisi jatkaa.

Hiedanrannan tarkastelualueella on merkittäviä Tampereeseen liittyviä kartano- ja teollisuushistoriallisia arvoja sekä muita historiallisia ja maisemallisia arvoja, jotka tulisi huomioida ja hyödyntää suunniteltaessa tulevaa maankäyttöä.

Tampereella 28.1.2016

Jari Heiskanen ja Kirsi Niukko

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy.